

Список використаних джерел

1. Липа Ю. І. Вірую: Вибрані вірші / Олесь Янчук (післяслово). – Перевид. за зб. 1938 р. / Ю. І. Липа – Л. : Каменярь, 2000. – 102с.
2. Липа Ю. І. Твори: В 10 т. / Микола Ільницький (вступне слово) – Л. : Каменярь, 2005. – (Серія «Спадщина»). – Т. 1 : Поетичні твори / Ю. І. Липа – Л. : Каменярь, 2005 – 543с.
3. Липа-Гуменецька М. Юрій Липа – письменник, мислитель, лікар (Перегляд польських архівів) / М. Липа-Гуменецька // Слово і час. – 1999. – № 1. – С. 63–66.
4. Людина та надлюдина [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <http://all-fil.ru/?p=71>.
5. Ницше Ф. Так говорив Заратустра: Книга для всіх і ни для кого / [перевод В. В. Рынкевича, под ред. И. В. Розовой] / Ф. Ницше. – М.: Интербук, 1990. – 230 с.
6. Хамитов Н. Философия человека: от метафизики метаантропологии [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <http://users.i.com.ua/~nez/books.htm>
7. Череватенко Л. «І встану я на дні новії» [Про Ю. І. Липу] / Л. Черева-тенко // Літ. Україна. – 2000. – № 30. – С. 6.
8. Череватенко Л. Літературознавство як просвітництво: Юрій Липа / Л. Череватенко // Урок української. – 2000. – № 9. – С. 47–50.
9. Юнг К.-Г. Коллективное бессознательное [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <http://www.jung.psy4.ru/cuc.htm>.

The article deals with the problem of peculiarities of adaptation of the theory of superman to the reality of Ukrainian society in the poetry of Yuriy Lyra. Analyzing the peculiarities of Ukrainian mentality, the author finds out Ukrainian conception of superman and its tasks in the Ukrainian society.

Key words: theory of superman, society, mentality, adaptation.

УДК 821.161.2.09“1920/1940”

Левницька Н.Є.

Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, Сімферополь

ПЕРІОД МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИЛІТТЯ У РІЗНОЖАНРОВІЙ ТВОРЧОСТІ Ю. ЛИПИ

У статті розглядається період міжвоєнного двадцятиліття у творчості Ю.Липи. Окреслення нового персонажу в ідеальній дійсності художнього тексту.

Ключові слова: міжвоєнне двадцятиліття, характер, концепція, новела.

Період міжвоєнного двадцятиліття був для української літератури часом активного пошуку героя. Окреслити постать нового персонажа в ідеальній дійсності художнього тексту означало для письменників із кола Юрія Липи віднайдення шляху до перемоги тієї справи національного визволення, котра зазнала поразки у визвольній боротьбі 1918–1921 років. Творення нового героя української літератури було проблемою світоглядною, мабуть, більшою мірою, ніж власне художньою. Порушуючи її у своїй різножанровій творчості, Ю.Липа взорував на Шевченка, відчувачи в ньому «моральну силу нового світогляду», «патос нового світу». Він писав у статті «Селянський король»:

«В 1920 році кореспондент варшавського «Робітника» в своєму репортажі з Київщини подивляє надзвичайну розповсюдженість цієї книжки (ідеться про «Кобзар») і культури її серед селян. В сучасних листах засланих на Сибір і Соловки селян несподівано, як виблиск сталі, світяться цитати його віршів. Його видавали не лише українці української культури. Видавали перед війною українці, що належали до чорносотенства, тепер видають українці, агенти большевизму. Видавали релігійні, як і антирелігійні, соціалісти й монархісти. І в виданнях, і в студіях над ним найчастіше приймали лише по певній цензурі, обтесаного, скаліченого, поменшеного.

В кліматі його творчості виростають у більшості органічні з'явища української літератури... Бо хто з письменників хоче бути українцем і втікти від нього – не втече. Хто хоче бути сильним в Україні без нього – не буде. Він є той, хто дасть ґрунт для зросту українських талантів творчості і волі. Він кермує Україною, як король» [2, с. 131-132].

Ясна річ, Ю.Липа має на увазі духовне провідництво Шевченка, що його трактує як володаря почуттів: «Називаю його королем, бо володіє своїм краєм автократично, як син стихії. Його влада найбільш абсолютна, невідклична і сторожка. Можна від неї відходити, жартами відпихати її, бавитись в урбанізми, машинізми, в харківські марксизми, київське слов'янофільство й інші слов'яно- урбанотяпства, а однак влада його цілком несподівано показує себе то з усміху одиниці, то з безоглядності груп, то із жорстокости, радости чи мовчанки мас. Часами він пригадає військові кличі, часами дає захисний, родинний спокій.

І тому, коли б нас запитали голоси з Заходу: де ж ваша раса? навіщо ви існуєте? що ви розв'язуєте своїм існуванням? яку енергію розбуджуєте своєю ідеєю, своїм духовним лицем? і в кінці – що є вашим змістом і що даєте Європі? Можемо відповісти: «Ми раса, що її призначенням є визволити і утвердити вільне і можновладне селянство в Україні й її оточенню» [2, с. 32].

Наведено фінал статті «Селянський король» майже в повному обсягу, адже рецепція Шевченка має першорядне значення для розуміння світогляду Ю.Липи та його естетичної позиції. Шевченко – ідеальний

герой української культури. В роздумах про його постать і творчість окреслюється той ідеал Ю.Липи, який визначає весь комплекс ідеології письменника і справляє визначальний вплив та поетику характеротворення в його новелістиці.

«Характер в художньому творі – це відображена в світлі авторського ідеалу людина. Парадокс пролягає в тому, що це одночасно і мета письменника, і засіб її досягнення» [4, с. 25], – зазначає В.Фащенко у книжці «Відкриття нового і діалектика почуттів». Інший дослідник, Б.Буряк, у книжці з промовистою назвою «Художній ідеал і характер» стверджує суголосну тезу: «Проблема ідеї і характеру у творі є двоєдиною» [1, с. 15]. Із такими висновками варто погодитись. Ю.Липа бачить героїв крізь призму свого авторського ідеалу і, створюючи їхні характери, втілює цей ідеал.

Призначення України тлумачить Ю.Липа як утвердження морального імперативу селянства серцевинної основи нації. В його ідеології саме селянство виступає в ролі «гегемона», на противагу пролетаріатові у політичних та естетичних доктринах більшовиків і буржуазії в ідеології та державницькій практиці капіталістичних країн. Україна унікальна силою невтраченого зв'язку із землею, збереженого селянством. Пріоритетною для України є селянська культура. Найбільший герой, національний пророк Шевченко родом із селянської верстви і став співцем селянства, втілюючи в своїй творчості народну міру правди про Україну, життя і світ. Шевченко, отже, є довічним зразком для національної інтелігенції, є тим персоніфікованим ідеалом героїчної особистості, на який постійно ворує Ю.Липа, створюючи художні характери своїх героїв-інтелігентів. У художньому світі «Нотатника» національна інтелігенція, віддана українській справі, подібно до селянства, трактується як «сіль землі» й «серцевина нації».

Новела «Зустріч літераторів» вихоплює третьорядний епізод київської революційної дійсності з осені 1917 року: цілком випадково, на вулиці, щойно спостерігши криваву сутичку синьожупаників із червоногвардійцями, старий «літерат» Приступко зустрічає представника творчої молоді Єрлеця. Той запрошує його до себе додому з метою почути думку відомого письменника й «керманіча белетристичного відділу української газети» про свою творчість. Між ними відбувається творчий діалог – звірлива нічна розмова. Хоч, власне кажучи, говорить лише Приступко: про те, що молодий літератор підтримує розмову, довідуємося лише з його коротких реплік та авторських ремарок.

Образ літературного авторитета в новелі підкреслено типажний: «Сам Приступко, як і більшість українських письменників, був чистим ліриком і свій ліризм тепер із приємністю виявляв і підкреслював. Це було щось, мовби стара панна оповідала про свої бали молодости» [3, с. 73]. Характер Приступка виявляється в його ставленні до творів, що їх читає молодий літератор. Слухаючи, «мав лице скупчене, майже поліційно уважне, і час від часу тесав яскраві фрази, запиваючи їх ковтками чорної кави...

Будова речень, походження, місце і запах слова, правильність тону, паралелі у своїх і в чужинців Приступко швидко знаходив, ганив, подивляв...

Приступко був знаний як пурист і безпощадний пурист» [3, с. 73].

Слухаючи твори колеги-початківця, старий літератор передовсім намагається з'ясувати: хто перед ним. Нарешті, почувши текст, який припав до душі, він вигукує: «– Це і я хотів би так написати!» [3, с. 73]. Єрлець сприймає ці слова як найвищу похвалу: «– Ви хочете сказати, що воно таке ж добре, як і ваші речі? – червоніючи щасливо, насторожився Єрлець. І раптом принишк, бачучи, що Приступко по цих словах підвівся, сивогривий, великий і розлючений» [3, с. 74].

Далі Приступко, щиро схвилюваний талантом молодого літератора, виголошує монолог, кристалізуючи свій мистецький досвід задля того, щоб окреслити перед Єрлецем нові шляхи мистецтва, котрі уявляються крізь призму його досвіду. Ю.Липа зображує зустріч двох поколінь українських літераторів, двох типів письменників – дорогоцінний момент передачі творчого досвіду й порозуміння різних генерацій. Можливо, у новелі «Зустріч літераторів» трансформувалися незабутні враження від реальних зустрічей письменника (на той час – одеського гімназиста) із класиками нашої літератури – В.Самійленком та І.Франком. Довести це зараз неможливо з огляду на відсутність відповідного матеріалу, однак можемо говорити про певну типологічну схожість. Сцену зустрічі представників різних літературних поколінь випишує Ю.Липа на тлі революційного Києва: «За вікном була темрява і хаос, може, єдиним світлом там були полум'я вибухів та вогниці й іскри пострілів» [3, с. 74]. Освітлена тепла кімната, в якій спілкуються літератори, видається осередком упорядкованості й людського тепла. Це виразне призначення мистецтва слова впорядковувати й осередчувати світ. Стара література, до якої належить Приступко, несла народові духовне світло і зробила все, що змогла в тих обставинах, у яких змушена була працювати. Відверта, навіть жорстока до себе сповідь Приступка звучить як творчий підсумок його діяльності, але більшою мірою – як заповіт, його бачення майбутнього шляху мистецтва:

«– Слухай, хто такий я?.. Я є спадок, я є підрахунок дрібної течійки, котра дзюркотіла донині через стару українську шляхту, через українофілів, радикальне українство. Тепер це не може бути течійкою, тепер, ви чуєте ці кулі, це народ промовляє. Це він, що жив досі, як сновиди, що, як колосальний сновиди під чужою владою, опановував нові й нові землі, це він промовляє.

І мені здається (я не історик), дійшовши до моря, заповнивши всі спірні землі довкола, ставши в тривалих границях, прокинувся велет-сновиди, і тепер прийшов час на найвище довершення і початок творчий – державу. Починаємо, і може вперше по Батисвії навалі – з широким розмахом... А я? А моя творчість? Вона зв'язана зі своїм часом. Мій час однак був малий. Малий час» [3, с. 74-75].

Приступко наголошує: з новою епохою (XX століття) відкрився для України великий, історичний час. Він потребує нового мистецтва: час переіраяти дійсність народною мірою правди. Старе мистецтво і чин старих митців належать минулому. Легко припустити, що, апологетизуючи нове, Приступко стає проповідником модернізму. Однак не все так просто. Модернізм, скажімо, заперечував традицію, а старий «літерат», діагностуючи творчість колеги-початківця, заявляє:

«... Так, ви не є з тих роззухвалених і сірих письменчиків без традиції і без літератури в своїх творах. Ви вчилися, ви вчитеся. У кожному вашому творі все є обміслене і все є живе: кожний ваш твір має свій закон...» [3, с. 74].

До естетичного минулого, непотрібного сучасності, старий майстер рівною мірою відносить і сентиментальне народництво, й «мистецтво для мистецтва». Йдучи цим шляхом, перспективний молодий літератор, навіть домігшись успіхів у царині художньої майстерності, буде всього лише н-ською копією попередників:

«– Отож, тому болісно мені сказати: ви пишете, як я. Тобто: ви є непотрібні, бо я вже своє виконав.

Не вітряки інтелігентської буденщини, не сморід мужицького пригнічення, та й не Афонська гора естетів, а щось інше тепер буде на чолі. Тим іншим жийте, з тим іншим ідіть. Треба бути консеквентним. Старе минуло, ідіть з тим іншим» [3, с. 75].

Природно, молодий літератор намагається з'ясувати, «що ж то є інше» й «де його шукати»? Приступко знає лише половину відповіді, а саме – де шукати:

«– Ніч довкола, стрілянина рясна та й тільки. Шукайте іншого: може, воно в героях, може воно в відважних, може просто в бандитах, а завжди в людях...

Приступко замовк: він сам не звик розв'язувати так питання. Це було якесь чортівське наводження. Він сам себе боявся розуміти: а чи ж розумів його молодий чоловік?» [3, с. 75].

Колізія новели «Зустріч літераторів» якраз і полягає в тому, чи зрозуміють один одного представники двох літературних поколінь. «Люди так глибоко не розуміють один одного» [3, с. 75], – думає старий Приступко. Він виклав свої погляди, «розкрився» перед колегою і чекав його відповіді. Невідомо, чи дочекався б він чогось, крім невиразних слів початківця, якби в їхній діалог не втрутилося те, що досі було за вікнами затишної квартири, в іншому просторі. У двері постукав поранений телеграфіст і попросив Єрлеця занести записку до штабу синьожупанників: у тяжкому стані опинилася сотня українських козаків, потребувала допомоги. Молодий літератор відразу ж почав збиратися, незважаючи на благання сестри «не губити себе», не покидати її» [3, с. 76]. Вже на порозі Єрлець звернувся до старого літературного авторитета:

«– Мені здається, я зрозумів вас...» [3, с. 76].

Його жест-індекс, значення котрого легко прочитується, є відповіддю на запитання Приступка. «Інше». Нове – не в пошуку нових мистецьких «ізмів», воно за берегами естетичного, в самому житті, в гострій конкретці життя, сфокусованій тієї ночі на вуличних боях між загонами української армії та більшовиками. Старий Приступко залишається у затишному замкнутому просторі квартири. Єрлецева сестра, «плачучи й нарікаючи нишком» [3, с. 76] стелить йому ліжко. Приступко підходить до вікна, слухаючи «трохи пострілів», замислюється, раптом «погляд його упав на софу. Там лежали недбало розкинені, дрібно записані, кавалки паперу» [3, с. 76].

Неважко розшифрувати символіку цього оповідання: стара література й та нова, яка їй наслідувала, залишаються в ізолюваному естетичному просторі. Відповідь па запитання, яким має бути нове мистецтво – там, у кривавому хаосі життя. Знайти відповідь можна лише безпосередньо включившись у боротьбу. Отже, відповідь – у діяльності, в чинності. Концепція героїчного мистецтва, апологетом якого був Ю.Липа, передбачає не тільки створення героїчного характеру в ідеальній дійсності художнього твору, а й відповідного до концепції героїчного чину самого митця.

У новелі «Зустріч літераторів» автор окреслює виразні силуети (до речі, «силуетка» – його улюблене слово) двох типів творчої української інтелігенції, з покоління літературних «батьків» і «дітей», що Ю.Липа зафіксував як акт порозуміння. Неважко розшифрувати символіку цього оповідання: стара література й та нова, яка їй наслідувала, часто залишаються в ізолюваному естетичному просторі. Відповідь на запитання, яким має бути нове мистецтво, – там, за дверима, у кривавому хаосі життя. Знайти відповідь можна, лише безпосередньо включившись у боротьбу. Концепція героїчного мистецтва, апологетом якого був Ю.Липа, передбачає не тільки створення героїчного характеру в ідеальній дійсності художнього твору, а й відповідного морально-етичній концепції героїчного чину самого митця.

Список використаних джерел

1. Буряк Б. Художній ідеал і характер / Б. Буряк. – К.: Дніпро, 1967. – 328 с.
2. Липа Ю. Селянський король / Ю. Липа // Кур'єр Кривбасу. – 1997. – № 85–86. – С. 118–132.
3. Липа Ю. Нотатник: Новели / Ю. Липа. – К.: Український світ, 2000. – 296 с.
4. Фащенко В. Відкриття нового і діалектика почуттів / В. Фащенко. – К.: Дніпро, 1977. – 250 с.

In the article the period of the intermilitary twentieth birthday is examined in creation of Yu.Lipy. Search new character in ideal reality of artistic text.

Key words: intermilitary twentieth birthday, character, conception, short story.

ДРАМАТИЗАЦІЯ БАЛАДИ І БАЛАДНІСТЬ ДРАМАТИЧНИХ ПОЕМ У ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ ЛИПИ

В статті розглядаються процеси драматизації балад Ю.Липи, зміни наративних стратегій в них, також аналізується роль баладної структури в драматичних поемах Ю.Липи, які виявляють жанрові ознаки містерії (мораліте).

Ключові слова: балада, наратор, структура, драматизація, містерія, мораліте.

Пізнати творчу індивідуальність можна через уподобання стилів та жанрових (метажанрових) кодів, які відкриваються в процесі інтерпретації.

Спеціального вивчення потребує проблема актуалізації канонічних жанрів або жанрових різновидів, міжродових явищ, до яких належить балада, в умовах сплеску хвилі «неоромантизму» 20-х років ХХ століття. Це зумовлено не лише закономірностями художнього мислення, але і глибинними іманентними чинниками буття жанру як мови, яка сама знаходить обраного творця і стає природним втіленням його поетичного дару.

Стійкий інтерес поетів до синкретичного міжродового явища балади не вшухав у добу пізнього модернізму чи от авангарду, як прийнято називати період художньої творчості 20-х – 30-х років ХХ ст. Це, очевидно, можна пояснити характерними ознаками балади: зверненням до незвичних межових станів, зокрема до ситуації фантастичного переходу від ірреального (напр., світу мерців) до реального світу, інтроспективною здатністю передати емоційний стан душі людини, передусім її потрясіння у ситуації метаморфози (перевтілення). Не випадково сталим мотивом української фольклорної балади є емоційне враження від перетворення дівчини у тополю. Художньо-естетична привабливість балади зумовлена посиленням тропеїчної природи висловлювання, причому символіко-асоціативне розгортання висловлювання виявляє сугеруючі властивості драматичного напруження.

Очевидно, пафосу «романтизації» 20-х років ХХ ст. відповідав «баладний настрій», поетизація почуттів і настроїв, стиль героїзації, піднесення моральних і державотворчих цінностей, які набувають узагальнюючого характеру. Помітним стає потяг до філософічності. Не випадково до поетики балади звертається у статті «Дещо про баладу» (1927) Д.Загул, який спостеріг своєрідність об'єкту балади: на відміну від ліричного твору у баладі відтворюються почування і настрої, пригоди і вчинки, характер і доля героя, відмінного від автора. Постаті героя відводиться все більший простір тексту.

Менш виразними є функції наратора, загалом, за спостереженнями І.Опацького, в поезії «Молодої Польщі», зокрема у баладній творчості Я.Каспровича, зникає наратор, обсерватор зовнішнього світу, а також інтерпретатор власних психічних станів. У ліриці 20-х рр. ХХ ст. внутрішній світ наратора балади об'єктивізується та інтелектуалізується [8, с.92].

У творчості ще одного польського автора балади 20–30-х рр. ХХ ст. Є.Чеховича дослідники спостерігають динамізацію діалогічної структури, у зв'язку з чим наратор відтворює перспективу бачення реципієнта.

Відбувається подвоєння суб'єкта мовлення на того, який конструє висловлювання, і того, який реєструє візійно-уявлюваний простір мовлення [10, с.161].

Можна вважати, що балада стає поліфонічною, в ній поєднується реальний і містично-уявний простір, суб'єктний голос конструється найчастіше через пам'ять, оніричну візію тощо. Виникає ілюзорний діалог, у риторично-піднесеному висловлюванні відчутна апеляція до реципієнта, яка часто набуває дидактичного характеру.

Органічність балади поетичному світу Ю.Липи зумовлена поєднанням у його «героїчному» стилі з ознаками необароковості символізму та неоромантизму, а також містичного художнього мислення, спрямованого до пізнання вищої духовної суті, Божого одкровення, таїнств буття.

Балади Ю.Липи, що увійшли до його поетичної збірки «Вірую» (1938), доречно розглядати в контексті лірики того ж періоду. Т.Мейзерська виявила у цій збірці езотеричний шлях ліричного героя, означений розпізнаванням «у звичайному ритмі життя божественного провидіння, духовної практики «...прозрівання у зовнішньому, тілесно-матеріальному вищій духовній суті та віддаленого служіння їй» [5, с.100].

Найдраматичнішим серед тематичних кіл збірки дослідниця вважає мотив боротьби за душу людини, розкритий у баладі «Біси й ловець». Твір починається майже фольклорним заспівом, у мінімізованій нарації фабульна ситуація передається як внутрішнє переживання ловця бісівських душ, знесилоного невпинною боротьбою.

Постаті семи бісів, які виникають в його уяві, відтворені як майже фізіологічне відчуття огиди. Кожна з постатей індивідуалізована, наділена відразливими характеристиками. Виступ ловця нагадує казково-фантастичну картину фольклорної балади або мораліте. В цій сцені зникає наратор, основною силою, конструюючою висловлювання, є герой. Фінальна картина сходження до ловця Архістратига Михайла включає моральну сентенцію наратора, спрямовану до образу узагальненого реципієнта.

І він ходить між нами
В погоні за бісами,
І як, чоловіче, в душі легко стане, –
То вбив біса твого
По слову від Бога
Ловець безустанний [4, с.194].